

Natira, uman e societad

chapitels introductivs

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21
	Ediziun dals 15-03-2016
Maletg da la cuverta:	luxiangjian4711/iStock/Thinkstock
Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.
Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Davart il champ	2
Impurtaanza e finamiras	3
Infurmaziuns didacticas	6
Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn	16

Davart il champ

Il champ "natira, uman e societad" (NUS) cumpiglia las quatter perspectivas tematicas "natira e tecnica" (NT), "economia, lavur e tegnairchasa" (ELT), "spazis, temps e societads" (STS) ed "etica, religiuns e cuminanza" (ERC). En il 1. e 2. ciclus èn las differentas perspectivas tematicas unidas en in champ. Cun "natira, uman e societad" vegnan perquai designads tant tut il champ dal 1. fin 3. ciclus, sco era il plan d'instrucziun dal champ en il 1. e 2. ciclus. En il 3. ciclus vegnan las quatter perspectivas preschentadas en ils roms, mintgamai cun lur direcziuns specificas. En ils chapitels introductivs vegnan mintgamai preschentadas l'emprim explicaziuns che valan per tut il champ NUS e sur tut ils trais ciclus. En la segunda part dal chapitel vegnan alura dadas infurmaziuns davart las quatter perspectivas tematicas NT, ELT, STS ed ERC.

Illustrazion 1: Survista dal champ Natira, uman e societad

1. ciclus	2. ciclus	3. ciclus
Scolina e 1./2. cl. stgalim primar	3. – 6. cl. stgalim primar	1. – 3. cl. stgalim secundar I
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)		
	Natira e tecnica (fisica, chemia, biologia)	
	Economia, lavur e tegnairchasa (cun economia da chasa)	
	Spazis, temps e societads (geografia ed istorgia)	
	Etica, religiuns, cuminanza (cun dumondas da la vita)	

Impurtanza e finamiras

Occupaziun cun il mund

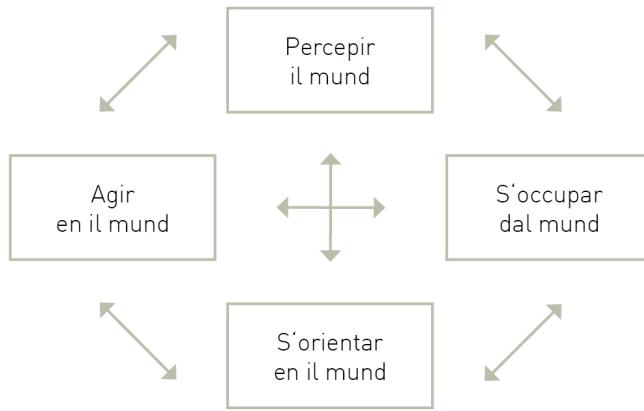
En il center da "natira, uman e societad" stat l'occupaziun da las scolaras e dals scolars cun il mund. Per pudair s'orientar en il mund, al pudair chapir, al concepir activamain e pudair agir en el cun responsabladad, s'acquistan ed approfundeschan els ina savida fundamentala ed abilitads generalas. Els amplifitgeschan lur experientschas e sviluppan novs interess.

Las scolaras ed ils scolars emprendan da s'occupar - or da differentas perspectivas - da fenomens naturals, differentas modas da viver, progress socials e culturals multifars. Els sviluppan in'atgna moda da vesair il mund, emprendan a dumagnar sfidas futuras sco era a profitar a moda persistenta d'experientschas ed a duvrar strategias e resursas sco era a responsar lur agir. Ils puncts da partenza per l'emprender furman ideas, visiuns ed enconuschentschas gia existentes dal mund, ma era las experientschas dal mund che las scolaras ed ils scolars han fatg fin ussa. L'emprender en scola vegn collià cun experientschas d'ordaifer la scola.

Quatter aspects d'agir per sviluppar cumpetenzas

Sche uffants e giuvenils vegnan en contact cun il mund e s'occupan dad el, percepeschon els novs fenomens, novas chaussas e novas situaziuns. Els fan lur reflexiuns ed integreschan quellas en lur visiuns ed ideas dal mund. Uschia amplifitgeschan els lur orientaziun dal mund e cuntanschan in'abilitad d'agir. Tut quai pretenda savida ed abilitads, experientschas ed interess e capita en in process, en il qual èn colliads ils quatter aspects d'agir che substitueschan permanentamain l'in l'auter (illustrazion 2).

Illustrazion 2: Activitads da scolaras e scolars en il contact ed occupaziun cun il mund

Percepir il mund

Las scolaras ed ils scolars percepeschon quai ch'als circumdescha e tge effect che objects han sin els. Els expriman atgnas percepziuns, visiuns, ideas ed experientschas e sviluppan en quest connex mirveglia e interess per il mund.

S'occupar dal mund

Las scolaras ed ils scolars s'occupan da situaziuns e fenomens socials, culturals e naturals. Els tschentan dumondas, fan retschertgas ed exploreschan il mund or da differentas perspectivas. Uschia amplifitgeschan els pass per pass lur enconuschentschas e lur experientschas.

S'orientar en il mund

Las scolaras ed ils scolars stgaffeschan connexs tranter fenomens, chaussas e situaziuns sco era impressiuns ed enconuschientschas. Els analyseschan e giuditgeschan situaziuns actualas e passadas e reflecteschan davart quellas. En quest connex structureschan ed approfundeschan els lur enconuschientschas e sviluppan concepts che sa refereschan a la chaussa. Lur orientaziun en il mund s'augmenta pass per pass e vegn drizzada sin sfidas actualas e futuras.

Agir en il mund

Las scolaras ed ils scolars prendan decisiuns ed ageschan a moda reflectada. Els realiseschan enconuschientschas a moda creativa e constructiva, concepeschan activamain lur conturns e surpiglian cunresponsablidad per sasezs, per la cuminanza e per la societad. En quest connex vegnan promovidias era l'independenza, l'abilitad da manar in dialog e la collavuraziun areguard in agir en il mund a moda cumpetenta ed orientada al futur.

Perspectivas tematicas sin il mund

Fenomens, situaziuns e chaussas naturalas e culturalas, economicas, socialas ed istoricas stattan en il center dal champ "natira, uman e societad", en spezial era las interacziuns tranter ils umans e lur ambient natural e social. Quests fenomens, questas situaziuns e chaussas pon vegnir contempladas e rendidas accessiblas or da differentas perspectivas tematicas e cun differentas modas e metodas d'access. En il champ "natira, uman e societad" vegnan questas differentas perspectivas tematicas unidas a quatter perspectivas. Entant che - en il 1. e 2. ciclus - tut las quatter perspectivas furman ensemen il champ "natira, uman e societad" ed entant ch'i vegn parti d'ina moda d'access per gronda part integranta, vegn preschentada en il 3. ciclus mintgina da questas quatter perspectivas en in agen champ. En qui che suonda vegnan descrittas questas quatter perspectivas tematicas.

Natira e tecnica

En la perspectiva "natira e tecnica" perscruteschan las scolaras ed ils scolars la natira viva e morta cun ses funcziunaments e cun sias reglas. En quest connex s'acquistan els tant cumpetenzas fisicalas, chemicas e biologicas sco era cumpetenzas generalas da las scienzas naturalas e da la tecnica. Grazia a l'instrucziun en las scienzas naturalas duain fenomens dal mintgadi e da la tecnica vegnir chapids meglier ed atgnas experientschas cun l'ambient pon vegnir decleradas. Cun s'occupar da fenomens e d'objects tecnicos emprendan ils uffants e giuvenils ultra da qui modas d'agir tipicas: els observan, descrivan, dumondan, supponan, mesiran, examineschan, experienteschan, construeschan e concludan. En quest connex èn impurtants tant l'inscunter direct cun ils fenomens e la decleraziun dals fenomens sco era l'utilisaziun da las enconuschientschas da las scienzas naturalas per applicaziuns tecnicas. Questa colliazion da las scienzas naturalas e da la tecnica furma la basa per ina chapientscha da la tecnica amplifitgabla.

Economia, lavour e tegnairchasa

En la perspectiva "economia, lavour e tegnairchasa" sviluppan las scolaras ed ils scolars cumpetenzas per concepir il mund da viver ed in'orientaziun professiunala e sociala. Latiers tutgi ch'els s'occupian da dumondas da la garanzia da l'existenza, dal consum, da la producziun e da la distribuziun da rauba sco era da l'agir en manaschis tenor princips d'interpresa. Las scolaras ed ils scolars sa fatschentan cun cundiziuns generalas, cun situaziuns e cun decisiuns en tegnairchisas, en munds da lavour e da professiun sco era cun dumondas davart la sanadad ed il nutriment e s'elavuran cumpetenzas en la preparaziun da mangiativa. Partind da las atgnas experientschas perscruteschan els pliras perspectivas dals fatgs da l'economia, da la lavour e dal tegnairchasa. Las scolaras ed ils scolars fan ponderaziuns davart valurs e davart conflicts d'interess e motiveschan decisiuns a moda pli e pli differenciada ed independenta. En quest connex s'acquistan els las cumpetenzas per concepir activamain e cun responsablidad in mund actual e futur per tuts.

Spazis, temps e societads

En la perspectiva "spazis, temps e societads" sviluppan ed amplifitgeschan las scolaras ed ils scolars lur cumpetenças concernent temás territorials, istorics, socials e politics. Els sa rendan consients davart lur visiuns ed ideas pertutgant il spazi ed il temp, emprendan d'enconuscher novas modas da vesair il mund, chattan ed elavuran infurmaziuns correspontentas. Las scolaras ed ils scolars s'occupan da connexs e da relaziuns tranter fatgs naturals ed activitads socialas da differentas regiuns dal mund. Uschia pon els s'orientar territorialmain e tematicamain en il mund.

En l'occupaziun cun il temp social, la durada e la midada, il svilup d'umans e da societads emprendan ils uffants e giuvenils la differenza tranter l'istorgia e las istorias e vegnan a savair che nus reconstruin chaussas passadas adina or dal temp preschent per survegnir l'orientaziun per il futur. Questa furmaziun dal senn capita en las dimensiuns pussanza, economia e cultura e cumpiglia perquai individis e societads sco talas.

En questa moda emprendan ils uffants e giuvenils da s'orientar en il spazi, il temp, la societad e la relaziun d'umans cun lur ambient natural e structurà. Els survegnan las cumpetenças da cooperar tar la concepziun ed il mantegniment da las basas da viver territorialas, d'agir en il temp preschent e da far ponderaziuns davart il futur sco era davart in svilup persistent sin plaun local, regional e global.

Etica, religiuns, cuminanza

En la perspectiva "etica, religiuns, cuminanza" sviluppan las scolaras ed ils scolars cumpetenças per viver ensemes cun differentas culturas, religiuns, ideologias e tenutas envers valurs. En ina societad pluralistica e democratica vali da chattar in'atgna identidad, esser tolerant e contribuir ad ina convivenza caracterizada da respect. Per quai fan las scolaras ed ils scolars ponderaziuns davart experientschas fundamentalas umanas e survegnan ina chapientcha per valurs e per princips etics. Els inscuntran tradiziuns ed ideas religiusas ed emprendan d'ir enturn cun respect e plain atgna confidenza cun diversas ideologias ed il patrimoni cultural. Quai gida a tolerar e renconuscher modas da viver religiusas e secularas e contribuescha uschia a la libertad da cretta e da conscientia che vala en ina societad democratica. En quest connex sa tracti d'ina instrucziun sur da religiuns e betg d'ina instrucziun en ina religiun. Quai è chaussa dals geniturs sco era da las baselgias e las cuminanzas religiusas.

Las scolaras ed ils scolars emprovan pussaivladads per concepir la convivenza e dumagnar sfidas socialas e vegnan encuraschads da concepir independentamain lur vita e surpigliar responsabladad per la participaziun a la communitad.

Infurmaziuns didacticas

Las infurmaziuns didacticas qua sutvert per concepir l'instrucziun valan per tut il champ "natira, uman e societad" (NUS) sur tut ils trais ciclus. Alura veggan inditgadas infurmaziuns cumplementaras ed explicitas davart las quatter perspectivas tematicas. Quellas valan era per tut ils trais ciclus.

Concepir l'instrucziun

Experienschas e presavida sco puncs da partenza	Uffants e giuvenils vesan sasezs e lur conturns en ina moda multifara e differenta. Els portan en l'instrucziun experienschas multifaras, atgnas ideas e concepts subjectivs. Las personas d'instrucziun resguardan ed integreschan las experienschas e la savida preliminara da las scolaras e dals scolars cun planisar e dar l'instrucziun. L'instrucziun s'orientescha vi da temas e cuntegns didactics, als quals las scolaras ed ils scolars han in access u survegنان in access (connex cun il mintgadi, actualitads, pluriperspectivitat) e ch'en impurtants per il futur da las scolaras e dals scolars e da la societad.
Creaziun da noziuns, approfundaziun ed ulteriur svilup da cumpetenças	En il champ NUS approfunderschan, differenzieschan e midan las scolaras ed ils scolars lur visiuns e lur concepts dal mund. Novas enconuschienschas veggan acquistadas e novas noziuns veggan stgaffidas e consolidadas. En l'instrucziun veggan las scolaras ed ils scolars rendids abels d'amplifitgar e d'approfundar lur savida e lur abilitads a moda pli e pli autonoma. L'acquist da cumpetenças sco svilup da visiuns e concepts davart il mund vegg fatg a moda activa e sco barat en diversas furmas. Dialogs tranter la persona d'instrucziun e las scolaras ed ils scolars ed il sustegn entras la persona d'instrucziun giogan ina rolla centrala en quest connex. En la lavur d'emprender veggan las scolaras ed ils scolars en contact ed experimenteschan cun differentas modas da pensar, lavurar ed agir. Scuntradas autenticas cun cuntegns signifigants dal rom possibiliteschan ad els da far experienschas ed chapir connexs.
Cumpetenças linguísticas e furmaziun dal vocabulari	Ideas e concepts davart fenomens, chaussas e situaziuns dal mund sa sviluppan entras la lingua e la creaziun da noziuns. Tras la lingua exprimin nus nossas impressiuns, noss maletgs interns, nossas experienschas, aspectativas e tenutas, ans barattain e communitygain in cun l'auter. L'occupazion da l'uman cun il mund capita tras la lingua. Las noziuns èn ils elements constitutivos da la savida che ston vegin acquistadas, ponderads e consolidadas. La scuntrada directa cun objects e personas facilitescha en quest connex il process da furmar la lingua. En l'instrucziun duain las scolaras ed ils scolars survegningar l'occasiun d'exprimer en ina moda linguistica main precisa observaziuns e patratgs e da communitygar quai ad auters. Cumpetenças da la lingua e dal vocabulari sa sviluppan tar ils uffants dal concret a l'abstract. (Guardar era <i>Basas</i> , chapitel <i>Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun</i> .)
Ambients d'emprender	Ambients d'emprender cun in cuntegn attractiv ed in'organisaziun metodica main ponderada porschan l'occasiun per: • explorar e sa fatschentiar cun chaussas, situaziuns e process da noss conturns e da noss ambient natural, cultural e social ed entrar en quest connex en in contact direct cun umans (er ordaifer la scola); • sclerir atgnas dumondas e dumondas tschentadas sco era patratgar sur da fenomens e fatgs da noss ambient natural e social; • s'occupar da dumondas e chaussas a moda perscrutativ-scuvrinta sco era observar era sur in temp pli lung andaments e midadas; • perseguitar chaussas en ina moda pli e pli independenta e cooperativa, planisar e preschentiar projects; • sviluppar, concepir e realisar ideas e perspectivas per sa participar sez a la furmaziun da noss ambient.

Lezias e pensums

Lezias e pensums pretensius che activeschan la cogniziun èn chaschuns d'emprender impurtantas e resguardan las quatter activitads ch'en specificas per il champ NUS: las scolaras ed il scolars vegnan intimads da percepir la diversitat dal mund, da perscrutar fenomens, chaussas e situaziuns signifgantas, da s'orientar en il mund e d'agir en el a moda cumpetenta e cun responsabladad. Bunas lezias d'emprender pussibiliteschan en quest connex da s'occupar a moda pli profunda da cuntegns dal champ specifics. La persuna d'instrucziun tscherna - tut tenor la finamira - ina moda d'access integranta u tematica. Lezias e pensums d'emprender productivs:

- lavuran cun ina dumonda che ha in connex actual cun il mund da viver u cun in'occupaziun cun ina chaussa interessanta;
- pussibiliteschan in emprender activ e scuvrint;
- laschan plaza per cundecisiuns e per dar in'atgna direcziun als cuntegns ed a las vias d'emprender;
- intimeschan las scolaras ed ils scolars da fixar e da documentar lur enconuschentschas en differentas furmas, da las raquintar sezs e da las declarar;
- animeschan da prender posiziun, da giuditgar u d'agir;
- pussibiliteschan da far ponderaziuns e reflexiuns davart il mund u l'emprender;
- promovan da sviluppar sez, da furmar e da collavurar tar projects.

Documentaziun da process d'emprender

Per approfondar e per consolidar cuntegns d'instrucziun ston las scolaras ed ils scolars fixar ils resultats da lur process d'emprender. Per quest intent cumpileschan els infurmaziuns ed enconuschentschas rinnadas. Documentaziuns rendan conscient e visibel process d'emprender. Ils elements d'ina documentaziun pon esser:

- ideas e visiuns personales davart temas, rapports davart experientschas;
- resultats d'exploraziuns, d'experiments, da series d'observaziuns, d'intervistas, da discurs;
- rondas da barat en la classa;
- texts formulads independentamain ed elavurads linguistica main cun illustraziuns davart temas;
- schurnal d'emprender, experientschas concernent il lavurar independentamain u il collavurar;
- funtaunas ed infurmaziuns elavuradas, fegls da laver e documents davart temas.

Giuditgar

Il giuditgar process d'emprender e resultats d'emprender sa referescha a las cumpetenzas ch'en fixadas en il plan d'instrucziun.

En quest connex po la persuna d'instrucziun sa basar sin las suandatas funtaunas d'infurmaziun. Quellas vegnan tschernidas, adattadas ed appligadas da la persuna d'instrucziun tut tenor la situaziun d'emprender e la finamira da giudicament:

- observaziuns e protocols correspondents da la persunas d'instrucziun;
- documentaziuns da process da las scolaras e dals scolars (p.ex. schurnal d'emprender, diaris da retschertga e da perscrutaziun, carnets d'experimentar);
- discurs davart la situaziun actuala e retrospectivas suenter projects d'instrucziun, exploraziuns, lavurs independentas davart dumondas e temas;
- lezias e pensums da test (lezias e pensums d'applicaziun tar temas e cuntegns);
- compilaziun da resultats da lezias e pensums d'experimentar e d'explorar (p.ex. protocol, skizza, seria da maletgs commentada);
- resultats da sequenzas da preschentaziun e da barat;
- resultats da projects u d'interrogaziuns;
- documentaziuns da singulas scolaras u da singuls scolars ubain da gruppas davart temas prescrits u tschernids sez;

- documentaziun dal progress d'emprender;
- portfolios cun documents fixads e resultats da differentas occurrenzas d'emprender u cun in tema central.

(Guardar era *Basas*, chapitel *Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun*.)

Accents pertutgant cumpetenças transversalas

L'ulteriur svilup da las cumpetenças transversalas vegn promovì a moda integrada e cumplessiva. En l'inscunter da las scolaras e dals scolars cun il mund vegnan adina resguardadas e promovidias las cumpetenças persunalas, socialas e metodicas. Scuntradas cun il mund succedan tant en in rom individual sco era dialogic entras barattar, cumpareglier, reflectar, ponderar, sviluppar cuminalvamain sco era collavurar tar la realisaziun da projects. Tut quai serva a promover

- l'autonomia e l'independenza en l'occupaziun cun ed en l'orientaziun en il mund, tar l'elavuraziun da dumondas e da lezias e da pensums, tar la planisaziun e tar la realisaziun d'agens projects;
- il giudicament e l'ulteriur svilup d'agens interress e da pussaivladads;
- il svilup da l'abilitad da stabilir relaziuns, da cooperar e da schiliar conflicts sco era dad ir enturn cun la diversitat sociala;
- l'expressiun linguistica;
- enconuscher e tractar cun infurmaziuns;
- sviluppar strategias d'emprender e planisar e realisar plans e cooperar en projects da la classa e da la scola.

(Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenças transversalas*.)

Infurmaziuns davart il 1. ciclus

Uffants da 4 fin 8 onns fan en il mintgadi experientschas multifaras cun fenomens en il mund e sviluppan ina gronda savida specifica en temas ch'als interesseschans ed en ils quals els dastgan s'approfundar tras il gieu e tenor atgnas ideas. Là sviluppan els enconuschentschas da detagl surprendentas, prestaziuns d'abstracciun e cumpetenças multifaras. Perquai èsi impurtant da planisar en il 1. ciclus il giugar, l'emprender ed il lavourar tegnend era quint dals interess dals uffants. Las purschidas da gieu sa refereschans a secturs da cumpetenza dal champ "natira, uman e societad" ed èn concepidas uschia ch'ellas favuriseschan l'atgna activitad e l'emprender tras il gieu en il dialog. D'impurtanza èn era il metter a disposiziun spazis da gieu favurisants, purschidas da giugarets, temps e periodas correspondentes e la concepziun attractiva dals spazis interieurs ed exteriurs. Cun in accumpagnament professional da gieu sostegna la persona d'instrucziun il svilup da l'abilitad da giugar, uschia che - sche pussaivel - tut ils uffants pon trair a niz cumplainamain las furmas da gieu complexas per lur emprender. (Guardar era *Basas*, chapitel *Puncts centrals dal 1. ciclus*.)

Infurmaziuns davart l'instrucziun da l'educaziun sexuala

L'instrucziun da l'educaziun sexuala vegn adattada al stadi da svilup da las scolaras e dals scolars. La concepziun d'ina instrucziun cun elements da l'educaziun sexuala pretenda da las personas d'instrucziun in tschert tact pedagogic. La responsablidad per l'educaziun sexuala è en emprima lingia chaussa dals geniturs e da las personas cun la pussanza dals geniturs. Perquai vegni recumandà d'orientar tals davart las finamiras e davart ils cuntegns da l'instrucziun.

Instrucziun interdisciplinara

L'instrucziun interdisciplinara porscha la pussaivladad da surpassar ils cunfins dals singuls roms e da tractar temas or da differentas perspectivas. Pir uschia sa mussan la complexitat ed ils connexs da fenomens e da situaziuns. Renviaments ad auters roms furneschan mintgamai infurmaziuns per l'instrucziun interdisciplinara. Cunvegas correspondentes e la collavuraziun cun personas d'instrucziun d'auters roms (entaifer il champ "natira, uman e societad" ed era cun auters roms) gidan ad enrigir ed ad approfundar l'instrucziun.

Furmaziun per in svilup persistent

Ils temas interdisciplinars sut l'idea directiva dal svilup persistent èn francads per gronda part en las cumpetenças ed en ils stgalims da cumpetenza dal champ "natira, uman e societad" e marcads cun renviaments.

Questas cumpetenças e queste stgalims da cumpetença èn spezialmain adattads per in'instrucziun interdisciplinara sut l'idea directiva dal svilup persistent. La coordinaziun da las contribuziuns dals differents roms e las cunvegnas tranter las personas d'instrucziun ch'èn mintgamai responsablas han in effect favuraivel per il success da l'emprender da las scolaras e dals scolars en il sectur dal svilup persistent. (Guardar era *Basas*, chapitel *Furmaziun per in svilup persistent*.)

Lieus d'emprender ordaifer la scola	La cumbinaziun da l'emprender entaifer ed ordaifer la scola è d'ina impurtanza centrala. Perquai che bleras chaussas pon vegni chattadas e percepidas mo ordaifer la scola, èsi impurtant da porscher en l'instrucziun chaschuns d'emprender ordaifer la scola e d'integrar en l'instrucziun las differentas experientschas che las scolaras ed ils scolars fan cun lur ambient. Lieus d'emprender ordaifer la scola èn caracterisads dal fatg che exploraziuns ed inscunters directs vegnan possibilidades. Quests inscunters vegnan iniziads ed accumpagnads da la persuna d'instrucziun. En quest connex stattan en il center l'explorar, il perscrutar e l'ir enturn cun il problem sco modas per s'occupar da la tematica. Lieus d'emprender ordaifer la scola èn lieus che vegnan visitads spezialmain per l'emprender. Latiers tutgan: • lieus en la natira e quasi-naturals (p.ex. en il guaud, ad auas currentas, sin in prà, vi d'in puz; ierts botanics e zoologics, observatoris astronomicos), en ina cuntrada caracterisada da la cultura (p.ex. ers, vignas, lieus archeologics) u en l'ambient construì (p.ex. en la citad, tar edifizis istorics, en baselgias); • manaschis, stabiliments, lieus da lavur che vegnan tgirads da persunas dal fatg (p.ex. selviculturas e selviculturs, guardiaselvaschinas, mastergnantas e mastergnants, furnituras e furniturs da servetschs) rendids accessibels da talas (p.ex. lavuratoris, manaschis u stabiliments per il traffic); • lieus da scuntrada e situaziuns cun umans ordaifer la scola che pussibiliteschan l'access al mund dal mintgadi ed a noss ambient (p.ex. cun umans pli vegls, cun cuminanzas religiusas); • instituziuns cun ina direcziun specificamain didactica u cun purschidas da la pedagogia da museum (p.ex. museums, exposiziuns, sendas instructivas, manaschis da producziun).
Infrastructura, materialias, apparats ed instruments	Localitads ed installaziuns spezialas, spezialmain per far experiments en il rom dal champ "natira e tecnica" sco era per examinar, elavurar e preparar mangiativas en il rom dal champ "economia, lavur e tegnairchasa" pussibiliteschan da far experientschas directas e da sviluppar cumpetenças praticas. Materialias, apparats ed instruments per la lavur practica sco era materials illustratifs (p.ex. globus, chartas geograficas da paraid, objects exemplarics d'epocas da pli baud, preparats) sustegnan l'emprender autentic e chapibel che sa referescha al mund da viver e che s'orientescha a l'acziun.
Medias en l'instrucziun	Tar blers fenomens n'èsi betg pussaivel dals contemplar directamain u els na pon betg vegni purtads en scola. L'acquist da cumpetenças da las scolaras e dals scolars vegn perquai sustegni cun medias adattadas (p.ex. meds d'instrucziun, maletgs, cudeschs, chartas, internet, films, models). Uschia daventa l'instrucziun pli illustrativa e pli concreta. Las scolaras ed ils scolars s'accustan latiers era enconuschientschas da las medias e da la funcziun da differents apparats ed instruments sco era dals svilups tecnics. Las scolaras ed ils scolars han l'occasiun d'emprender - en ina moda orientada a la chaussa e reala - abilitads ed enconuschientschas en l'applicaziun da las medias. Latiers tutgan per exemplu la schelta sco era l'utilisaziun da medias, da mediatecas e da bancas da datas. La lavur cun medias vegn ponderada periodicamain. En spezial l'occupaziun cun situaziuns virtualas vegn exercitè, discutà e ponderà. (Guardar era il plan d'instrucziun dal modul <i>Medias ed informatica</i>.)

Infurmaziuns didacticas davart natira e tecnica

En l'instrucziun da las scienzas naturalas duain las scolaras ed ils scolars sezs applitgar las scienzas naturalas cun observar precisamain, cun tschentiar dumondas e cun perscrutar sezs fenomens. Da quai fa part il rimnar datas (experimentalas) gist tuttina sco la communicaziun e l'interpretaziun da process e resultat u la reflexiun da quai ch'è characteristic per las scienzas naturalas.

Fisica
chemia
biologia

Cumpetenzas fisicalas vegnan stgaffidas cun s'occupar d'andaments oravant tut da la natira morta e da sia descripzion (matematica). La cumbinaziun d'experiment e da la furmaziun teoretica da model gioga en quest connex ina rolla centrala. Tar il svilup da cumpetenzas chemicas stattan en il center l'examinaziun e la descripzion da substanzas e da midadas da substanzas sco era la decleraziun da quai cun agid da models. L'instrucziun en quest sectur duai pia gidar essenzialmain a chapir regularitads en connex cun la materia. Cumpetenzas biologicas vegnan stgaffidas cun s'occupar da fenomens centrals da la natira viva. Tras l'inscunter personal e direct duain vegnir approfondads ils liomsemoziunals cun quai ch'è animà ed ils princips fundamentals da sistems animads duain vegnir explitgads a moda chapiblada, e quai da la singula cella fin al sistem ecologic.

Modas da lavurar cun las scienzas naturalas

L'emprender da las modas da lavurar tenor ils princips da las scienzas naturalas è d'importanza centrala per sviluppar las cumpetenzas, perquai che cumpetenzas en las scienzas naturalas na pon betg vegnir acquistadas sulettamain sin basa d'ina intermediaziun teoretica e d'ina recepziun passiva. Questas modas da lavurar ston vegnir exercitadas cuntuadament ed approfondadas pass per pass. En quest connex vegn il process d'emprender sustegnì da cundiziuns generalas adattadas (p.ex. infrastructura e grondezzas da las gruppas). Er sch'il svilup da las cumpetenzas metodicas è per part lià fermamain vi dal cuntegn respectiv, vegn il svilup general realisà cuntuadament sur tut ils ciclus e cuntegns. L'emprim vegnan las scolaras ed ils scolars oravant tut ad explorar (lavurar a moda ludica vi da la soluziun d'in problem), alura ad elavurar (far experiments tenor in'instrucziun) ed a perscrutar fenomens da la natira viva e morta, per far alura tut ils pass ch'en necessaris per l'experimentar (tschentiar dumondas, formular ipotesas, planisar, realisar ed evaluar l'examinaziun u l'experiment, traer conclusiuns, preschentiar e reflectar davart ils resultats). Tgenin da questi pass dal lavurar tenor princips da las scienzas naturalas ch'è mintgamai adequat, dependa da las experientschas e da las cumpetenzas che las scolaras ed ils scolars han gia en il tema respectiv. Pervia da l'augment da las cumpetenzas da las scolaras e dals scolars davanta era la moda da seguir ils resultats adina pli pretensiusa e maina dal simpel descriver d'experientschas e d'observaziuns en ina lingua dal mintgadi fin al prender posiziun a moda adequata davart ipotesas formuladas e fin a la deducziun da regularitads.

La natira da las scienzas naturalas

L'occupaziun cun la natira da las scienzas naturalas (nature of science) duai qualifitgar las scolaras ed ils scolars da reflectar a moda critica davart il mund e sias regularitads e da perscrutar quai. En quest connex sa tracti per exemplu da las dumondas tge che caracterisescha las scienzas naturalas e la savida che resulta dad elllas, co che enconuschienschas vegnan acquistadas, co ch'ils roms da las scienzas naturalas èn sa sviluppads u tge impurtanza per la societad che tutga a las scienzas naturalas. L'occupaziun cun questas dumondas vegn incitada a differenta moda:

- cun in access implicit che vegn realisà cun applitgar metodos da las scienzas naturalas,
- cun in access istoric mettend en in context istoric ed explitgond las enconuschienschas acquistadas tras las scienzas naturalas,
- cun in access explicit ch'è caracterisà dal fatg ch'ils process da l'acquisiziun d'enconuschienschas vegnan discutads e ponderads.

Emprimas avischinaziuns a l'occupaziun cun la natira da las scienzas naturalas

vegnan fatgas en ils emprims dus ciclus (p.ex. cun tematisar explicitamain la differenza tranter in'observazion ed ina conclusiun) e veggan amplifitgadas en il 3. ciclus ad ina chapientscha pli profunda, sin basa da la quala ils giuvenils veggan qualifitgads d'argumentar a moda objectiva.

Infurmaziuns didacticas davart economia, lavur e tegnairchasa

L'occupaziun cun la perspectiva "economia, lavur e tegnairchasa" è colliada stretgamain cun il mund da viver da las scolaras e dals scolars. Las scolaras ed ils scolars consumeschan, fan cumpras, dovrان servetschs, inscuntran umans en lur munds da lavur ed emprendan d'enconuscher furmas da la convivenza en scola, temp liber e famiglia. Partind da questas experientschas sviluppan els visiuns davart dumondas fundamentalas che pertutgan il mund da viver e l'economia e s'elavuran uschia in'orientaziun per las atgnas finamiras, pussaivladads e modas da pensar e d'agir. Igl è savens mo pussaivel da s'occupar da dumondas centralas da questa perspectiva en ina moda che ha in effect per la furmaziun cun endentar stretgamain ils trais secturs economia, lavur e tegnairchasa. Inscunters originals cun umans en ils munds da producziun e da lavur u interrogaziuns d'umans davart il consum e commerzi èn exempels per situaziuns d'emprender autenticas che dattan a las scolaras ed als scolars invista da dumondas fundamentalas, connexs e princips da la perspectiva, e quai senza pudair differenziar adina strictamain tranter concepts da l'economia, dal mund da lavur u dal tegnairchasa.

Economia

Per sviluppar cumpetenzas economicas sa tracti l'emprim ina giada dal fatg da percepir dumondas e fatgs economics sco tals e d'als differenziar d'auters access (p.ex. d'access tecnics, istorics u socials). Sa basond sin quai s'occupan las scolaras ed ils scolars da cumpetenzas economicas fundamentalas e perscruteschan connexs e libertads da concepziun en connex cun decisiuns economicas. Per perscrutar independentamain ed objectivamain ils cuntegns gidan access orientads al problem, projects, retschertgas, cas concrets, gieus da rolla, exploraziuns ordaifer la scola, lavuratoris per il futur ed access sur models e simulaziuns.

Lavur

Differenziar las activitads dals umans durant la lavur e la nunlavur (temp liber) è ina convenziun pli nova. Las scolaras ed ils scolars s'occupan da la midada da la noziun da la lavur, da dumondas davart l'intent, la valur da la lavur e sia impurtanza per ils umans, da dumondas davart la repartiziun da la lavur e la perdita da la lavur pajada, da furmas da la partizion da la lavur e da las consequenzas tecnologicas en ils munds da lavur. Els exploreschan differents munds da lavur, interrogheschan umans davart lur activitads professionalas e documenteschan e pondereschan ils resultats. Cun s'occupar da quests cuntegns s'acquistan las scolaras ed ils scolars cumpetenzas ch'als gidan da percepir lur preferenzas, abilitads ed inschigns e far emprimas ponderaziuns davart l'atgna carriera professiunala.

Tegnairchasa

En tegnairchasa organiseschan e concepeschan umans lur mintgadi e segireschan a lunga vista il basegn da resursas. Las scolaras ed ils scolars s'occupan da differentas furmas da tegnairchasa e d'organisaziuns dal mintgadi ed emprendan ad enconuscher connexs economics e politics che influenzeschan la situaziun en tegnairchasa. Els concepeschan libertads d'agir ed exigenzas ch'en ina part integrala d'ina moda da viver independenta. Cun s'occupar da situaziuns concretas e da dumondas dal mintgadi exerciteschan las scolaras ed ils scolars la tschertga da decisiuns reflectadas, soluziuns da problems e modas d'agir.

Emprender economic

Gia las scolaras ed ils scolars dal stgalim prescolar han visiuns economicas davart basegns, barat, proprietad, lavur ed ina repartiziun gista da bains. In pensar ed agir economic vul dir d'optimar process ed acziuns e da duvrar a moda effizienta e persistenta resursas stgarsas. Connexs cun l'etica, cun las scienzas naturalas e socialas giogan ina rolla centrala cun giuditgar situaziuns economicas. Ils cuntegns e las acziuns tematisads en l'instrucziun èn realistics e pratics ed han connexs

directs cun il mund da viver da las scolaras e dals scolars. L'occupaziun cun tals als gida a s'orientar en in mund caracterisà pli fitg da l'economia, a gidar al concepir ed a motivar decisiuns.

L'emprender orientà a l'acziun

En il center stattan unitads d'instrucziun ch'èn concepidas per l'acziun e che cuntengnan planisazion, realisaziun e reflexiun. Uschia s'elavuran las scolaras ed ils scolars per exemplu ina survista da las purschidas cun far exploraziuns en butias dal lieu, cun scriver si e ponderar ils resultats e cun discutar ils connexs; els retschertgan criteris per decisiuns da consum e dumondan persunas u experts davart lur experientschas, modas d'agir e motivaziuns; els fan in preventiv concret e.u.v.

Midond dal far orientà a l'acziun a la reflexiun sistematica sviluppan las scolaras ed ils scolars cumpetenzas fundamentalas d'agir che pon vegnir transferidas sin otras situaziuns da vita.

In emprender pratic tar la preparaziun da mangiativa

L'agir concret è era in princip directiv en la part pratica da l'instrucziun che tracta il nutriment e nua che las scolaras ed ils scolars sviluppan cumpetenzas fundamentalas davart la preparaziun da mangiativa. Els fan l'experientscha che la preparaziun da nutriment è ina cumbinaziun da lavur manuala artisanala sco era d'in diriger e chapir reflectant e che la lavur intellectual e manuala sa cumpletteschan uschia en l'agir concret respectivamain dependan ina da l'autra. Las scolaras ed ils scolars sa sentan sco independents ed autoefficazis perquai ch'ina tratga vegn preparada per in past cuminaivel.

En l'instrucziun ha la preparaziun da nutriment il caracter d'in project. Las scolaras ed ils scolars s'exerciteschan en il tractament da mangiativa, il leger receipts ed il preparar da tratgas ed emprendan a planisar independentamain. Els dovran differentas variantas da la collavuraziun, pondereschan ed evalueschan lur process da lavur sco era la tratga ch'è vegnida creada uschia. Modas da proceder exploratoricamain pussibiliteschan a las scolaras ed als scolars ultra da quai da percepir a moda pli differenciada caracteristicas da differentas victualias u da chapir l'effect da modas da proceder tar la preparaziun.

Las scolaras ed ils scolars fan l'experientscha ch'in lavurar a moda organisada sco era l'independenza e l'abilitad da cooperar simplifitgeschan la preparaziun da mangiativa. Uschia s'elavuran els modas da proceder fundamentalas e structuras da lavur che pon vegnir tratgas a niz era en il mintgadi u en il mund da lavur.

Infurmaziuns didacticas davart spazis, temps e societads

La perspectiva tematica da spazis, temps e societads focussesta tant finamiras geograficas sco era istoricas. Las remartgas didacticas vegnan formuladas a moda separada, era sch'ils dus roms han puncts cuminaivels (guardar era chapitel *Infurmaziuns davart la structura e davart il cuntegn*).

Geografia

La perspectiva geografica collia secturs da furmazion da las scienzas naturalas e da las scienzas socialas cun l'intent da mussar, d'analizar e da metter en dumonda connexs sistemics tranter l'uman e l'ambient. Aspects da la geografia naturala vegnan perquai colliads cun aspects da la geografia humana a relaziuns tranter l'uman e l'ambient.

Uffants e giuvenils inscuntran dumondas geograficas tant en lur conturns directs sco era en medias e discussiuns respectivas en la societad. Perquai èn access a l'emprender che partan d'ideas dal mintgadi e da connexs cun il mund da viver precis uschè impurtants sco l'inscunter direct cun noziuns, fatgs ed umans a lieus ordaifer la scola. Ultra da quai duai l'emprender activ-explorativ vegnir cumbinà cun l'emprender illustrativ e multimedial.

Orientaziun en il spazi

L'orientaziun en il spazi vegn chapida sco in concept cumplessim cun quatter aspects: topografia, orientaziun en il spazi real, ir enturn cun meds d'orientaziun e

percepziuns dal spazi. Tut ils quatter aspects ston vegnir resguardads e realisads en l'instrucziun.

Per promover la savida d'orientazion topografica èsi central da coliar caracteristicas topograficas adina cun connexs tematicos. Uschia na resta la savida topografica betg vana resp. vida, mabain maina ad ina cumpetenza d'orientazion ch'è colliada cun savida tematica. Quai po vegnir realisà per exemplu cun la charta che crescha cun las scolaras ed ils scolars.

Pervia d'ina percepziun individuala dal spazi sviluppa mintga uman autres visiuns davart spazis e fatgs. L'ir enturn cun questas visiuns, stereotips e pregiudizis differents è tant situaziun da partenza per process d'emprender sco era basa da discussiun u punct da referiment per reflectar davart l'emprender e l'emprendì.

Regiuns e pajais

La schelta da las regiuns u dals pajais respectivs è chaussa da la persuna d'instrucziun. I vegn recumandà d'integrar en l'instrucziun regiuns da l'Europa e da l'America dal nord per regla avant regiuns da l'Asia, Africa u America latina. En la realisaziun da la geografia regional-tematica vegnan cumpetenzas specificas attribuidas mintgamai ad ina regiun/in pajais, uschia ch'i po vegnir lavorà vi da questas cumpetenzas tant a moda tematica sco era cun in connex regional.

Eveniments actuals

Eveniments actuals e situaziuns actualas èn impurtantias per l'instrucziun. Cun quai èn manegiadus tant dumondas ch'èn actualmain relevantas per la sociedad sco era actualitads dal di per exemplu en cas da ristgas da la natira. Las emprimas pon vegnir integradas en l'instrucziun sistematicamain ed a moda planisada, las segundas ston vegnir tractadas, sch'ina tala situaziun capita. L'impurtaña d'actualitads dependa tant dals temas sco era dals pajais resp. regiuns.

Istorgia

Igl è la natira dals umans da s'occupar cun il passà. Els vulan per exemplu savair, co ch'els èn daventads quai ch'els èn. Da l'universum da l'istoric tschertgan els materialias da u sur dal passà e cumbineschan las infurmaziuns ad in'istorgia ch'è raschunaivla per els. Perquai che differents raquints pon vegnir creads or da las medemas funtaunas, vegn adina puspè tschentada la dumonda da la plausibladad: Tge è vair u gist? Tge è inventà u fauss? Tge è bun per mai e per nus ussa ed en l'avegnir?

Narrativitat

Istorgia nascha e daventa viva cun istorgias. Senza raquintar u laschar raquintar istorgias na datti nagin emprender istoric. La schelta da las istorgias vegn fatga sin basa da problems-clav impurtants e s'orientescha vi da tradiziuns socialas.

Exemplaritat

L'intent da l'instrucziun d'istorgia è quel che las scolaras ed ils scolars survegnan - a maun d'exempels dal passà - per il temp preschent e per il temp futur invistas generalas che surpassan l'exempel concret. Sch'igl exista in rapport cun il temp preschent e cun las scolaras ed ils scolars, alura èn ils exempels tschernids bain.

Lavur da basa

L'instrucziun d'istorgia sa funda sin la lavur cun funtaunas sco basa da nossa savida reconstruïda davart il passà e sin l'occupaziun cun preschentaziuns. Ultra da differentas sorts da texts èn impurtantias e didacticamain raschunaivlas spezialmain era materialias illustrativas (p.ex. maletg, fotografia, film, caricatura, charta) e concretas. Cun lavurar cun funtaunas e preschentaziuns emprendan las scolaras ed ils scolars che talas na preschentan betg la vardad istorica, mabain ch'ellas ston vegnir analisadas cun egl critic.

Perspectivitat e pluralitat

L'istorgia vegn interpretada en diversas modas e manieras da differentas perspectivas. Questas diversas opticas sin las chaussas sa laschan constatar en las funtaunas contemporanas, ma era en preschentaziuns odiernas. Uschia sco ch'i na dat betg in'unica perspectivica, na datti era betg la suelta vardad istorica. Colliada stretgamaain cun il princip da la multiperspectivitat è la pluralitat. L'instrucziun d'istorgia duai s'occupar da differentas interpretaziuns dals andaments istorics. Ultra da quai sa laschan declarar fatgs istorics mo, sche la cumbinaziun da pliras

raschuns vegn resguardada sco era, sche las consequenzas pussaivlas ed effectivas vegnan tematisadas.

Persunalisaziun e persunificaziun	L'istorgia raquinta da l'agir uman en la pratica sociala. L'istorgia tematisescha perquai dunnas, umens e sche adina pussaivel uffants e juivenils e dumonda, tge che characterisescha lur agir, tge che quel effectuescha e co ch'el è integrà en la societad. En il focus vegnan en quest connex midadas e relaziuns dal svilup.

Infurmaziuns didacticas davart etica, religiuns, cuminanza

Las perspectivas etica, religiuns, cuminanza tegnan quint da la situaziun sociala e da la complexitad da l'experiéntscha da la vita moderna. A questas trais perspectivas èn attribuids ils champs da competenza.

Etica	Sfidas eticas dattan il motiv per reflectar davart experiéntschas, valurs e normas. La diversitat d'opiniuns e d'ideas sa basa d'ina vart sin experiéntschas e persuasiuns individualas, da l'autra vart sin tradiziuns e prestaziuns culturalas. Differenzas pon provocar malsegirezzas, svegliajan però era dumondas che na pon savens betg vegnir respundidas a moda unifurma u definitiva.
Daventar conscient da las atgnas valurs	Cun reflectar davart experiéntschas fundamentalas e modas d'agir emprendan las scolaras ed ils scolars a daventar consients da lur ideas davart valurs e normas e da metter quellas en relaziun cun talas d'autras personas.
Resguardar la cuntraversitat	Valitaziuns cuntraversas na dattan en quest connex betg mo andit a discussiuns; ellas pon era esser resultats giustifigads da process d'emprender. Tuttina ston concepts fundamentals da valurs sco giustia, libertad, solidaridad, dignitat humana vegnir explitgads dal puntg da vista da situaziuns eticamain pretensiuses ed integrads en il giudicament da talas: Tge è gist e malgist en quest connex? Tgi porta qua la responsablidad e co po quella vegnir surpigliada? Vegnan ils participads respectads u violads en lur dignitat?
Tematisar actualitads	Occurrenzas en ils conturns, rapports da medias sco era debattas publicas pon vegnir tematisads tegnend quint dal stgalim.
Filosofar - focussar e schlarginar las modas da vesair il mund	Il reflectar po enrigitr l'emprender sin mintga stgalim. Metodas dal filosofar gidan a focussar temas: sclerir noziuns, metter en dumonda opiniuns, examinar fatgs, chattar buns motivs, contribuir atgnas experiéntschas, schlarginar en il dialog las modas da vesair il mund. Occupaziuns analíticas pon vegnir cumpléttadas cun metodas creativas e communicativas. La persona d'instrucziun instruescha cun sia tenuta betg manipulativa co che discurs averts pon vegnir manads, als quals tut ils uffants pon sa participar, e declera concepts fundamentals e renconuschids da valurs sco giustia, libertad, solidaridad, dignitat humana.
Religiuns	Cun las religiuns inscuntran las scolaras ed ils scolars tradiziuns e visiuns famigliaras ed estras. En la societad n'exista la diversitat religiosa betg mo pervia da las differentas religiuns; anzi, ella sa mussa era en la tenuta individuala e practica sco era en la distanza envers la religiun.
Respectar la libertad da cretta e da consciencia	L'instrucziun davart religiuns tutga tar l'instrucziun obligatoria da la scola populara. Pia sto ella vegnir concepida uschia ch'ella po vegnir frequentada da las scolaras e dals scolars independentamain da lur appartegniéntscha religiosa, ma era sch'els èn senza confessiun, ed ella sto respectar la libertad da cretta e da consciencia en il senn da l'art. 15 da la constituziun federala. En l'instrucziun na dastgan vegnir fatgs nagins acts e ceremonias religiosas ed i na dastga vegnir dada nagina scolaziun d'ina religiun. La basa e la finamira da l'instrucziun èn ina tenuta objectiva ed averta ed

in'occupaziun betg discriminanta cun religiuns e cun ideologias. Ellas duain vegnir preschentadas a moda nunparziala. Ed ils participants na duain betg vegnir fixads u instrumentalisads cun attribuziuns. Cumparegliazuns da differentas tradiziuns èn raschunaivlas, sch'ellas porschan pussaivladads da far ina punt a la cultura ed al mund da viver (p.ex. temps da curaismal), mussan colliaziuns (p.ex. di da paus en il giudaïssem e cristianissem sco era en la sociedad secularal), senza ch'ellas vegnian colliadas cun valitaziuns. In'instrucziun concepida da questa maniera pussibilitescha a tut las scolaras e scolars da sa participar a l'instrucziun, independentamain da lur appartegnentscha u distanza da tradiziuns e persvaciuns religiusas.

Betg instrumentalisar scolaras e scolars	Pervia da lur derivanza, experientscha e svilup chattan las scolaras ed ils scolars differents access a l'emprender davart las religiuns. I sto vegnir fatg attenziun che las singulas scolaras ed ils singuls scolars na vegnian betg instrumentalisads u surdumandads cun stuair per exemplu represchentar u declarar sco experts la religiun, a la quala els appartegnan eventualmain. Quai ch'è enconuschen, famigliar u natural per ils ins, po esser per ils auters straun, curius e nunchapibel. Il pratitgar acts e ceremonias religiusas n'ha nagina piazza en l'instrucziun. L'educaziun religiosa è chaussa da las personas cun la pussanza dals geniturs e da las communitads religiusas.
Perscrutar la cultura	L'access al mund da las religiuns duai vegnir mussà a las scolaras ed als scolars en ina moda che tegna quint dal stgalim sco che quai vegn pretendì da l'ambient, dals conturns socials e dals orizonts globals. Las religiuns sa mussan en fastizs culturals, en la diversitat da praticas religiusas, en visiuns religiusas ed en lur effects en la sociedad. Enconuschienschas da basa da tradiziuns e valurs cristianas n'èn betg mo impurtantas per scolaras e scolars cun ina socialisaziun cristiana, mabain gist era per tals senza u cun autres appartegnentschas religiusas per s'orientar cumpetentamain en la cultura e sociedad.
Metter il focus sin inscunter e dialog	En l'instrucziun na stat en il focus betg mo mintgamai l'atgna vista dal mund, mabain era la chapientscha envers autres tradiziuns e persvaciuns. Er quel che na las parta betg, las sto respectar en ina sociedad democratica. Uschia gida l'instrucziun ad obtegnair la libertad da religiun. Viver ensem cun umans da differentas tradiziuns vul dir d'als inscuntrar cun interess e cun avertadad. Avis ch'èn liants per las personas La persona d'instrucziun è conscienta da ses agen orizont ideologic e mussa a las scolaras ed als scolars a moda transparente e cun ina tenuta interessada e plain respect a far exploraziuns ed inscunters.
Cuminanza	Las scolaras ed ils scolars vegnan dumandads da concepir lur vita e lur convivenza. La scola sco tala è tant il lieu, nua che experientschas en quest connex vegnan fatgas, sco era il champ, nua che quai po vegnir exercità. Dumondas da la vita èn sfidas per mintga singula persona e per la vita en la cuminanza. Sut l'aspect da l'individualisaziun e pluralisaziun da la sociedad vegn era in'orientaziun en dumondas da la vita pli impurtanta. Sin mintga stgalim datti adina puspè occasiuns ed eveniments per tematisar e per tractar dumondas da la vita. La vita en scola porscha l'occasiun da far experientschas d'autonomia ed independenza sco era da contribuir cun iniziativa e responsablidad sia part per la cuminanza.
Respectar la sfera privata	L'occupaziun en scola cun dumondas da la vita ed aspects da la concepziun da la vita premetta che la sfera privata (individu, famiglia) vegnia respectada. Las scolaras ed ils scolars duain pudair preschentar atgnas experientschas e persvaciuns en l'instrucziun, ma els na dastgan betg vegnir obligads da far quai. La persona d'instrucziun moderesch reflexion e barat, intermediescha infurmaziuns relevantas e lascha participar las scolaras ed ils scolars ad activitads da la classa ed a la vita en scola.

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn

L'emprim vegnan dadas infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn che valan per tut il champ "natira, uman e societad" (1. fin 3. ciclus). Alura vegnan preschentadas infurmaziuns specificas per ils roms en il 3. ciclus.

Natira, uman e societad (1. fin 3. ciclus)

Champs da cumpetenza e cumpetenzas vegnan furmads sin basa da puntgs da vista dal tema e dal cuntegn e colliads cun modas specificas da pensar, da lavourar e d'agir.

Champs da cumpetenza en il 1. e 2. ciclus

Il 1. e 2. ciclus èn dividids en dudesch champs da cumpetenza. Ils champs da cumpetenza 1, 4, 5, 7, 10 ed 11 s'orienteschán vi da dumondas fundamentalas che pertutgan nus sco umans u noss ambient social, cultural e natural. En quests champs da cumpetenza èn colliadas pliras perspectivas tematicas ina cun l'autra. Ils champs da cumpetenza 2, 3, 6, 8, 9 e 12 tractan ideas, concepts e temas fundamentals or da las perspectivas tematicas dal rom. Quests champs da cumpetenza s'orienteschán pli fitg vi dal rom respectivamain vi da la disciplina, sco che quai è il cas tar ils champs da cumpetenza en il 3. ciclus.

Transiziun dal 1./2. al 3. ciclus

En il 3. ciclus vegni cuntinuà a sviluppar las cumpetenzas dal 1. e 2. ciclus en ils quatter champs "natira e tecnica" (NT), "economia, lavour e tegnairchasa" (ELT), "spazis, temps e societads" (STS) ed "etica, religiuns, cuminanza" (ERC), ed ellás vegnan differenziadas pli fitg. En ils plans d'instrucziun dals singuls roms vegn quai illustrà cun renviaments a la fin dal svilup da las cumpetenzas en il 1. e 2. ciclus respectivamain al cumenzament dal svilup da las cumpetenzas en il 3. ciclus. En la colonna d'amez da la tabella 1 vegn mussada la cuntinuaziun dals champs da cumpetenza dal 1. e 2. ciclus en il 3. ciclus.

Tabella 1: Champs da cumpetenza natira, uman e societad e midadas dal 1./2. ciclus al 3. ciclus

Champs da cumpetenza 1./2. ciclus	Midada a	Champs da cumpetenza dal 3. ciclus
1. Identidad, corp, sanadad - s'enconuscher ed avair quità da sasez	NT 7 ELT 4 ERC 5	Natira e tecnica (NT): 1. chapir la natira e l'importanza da las scienzas naturalas e da la tecnica 2. analisar e producir materias 3. perscrutar reacziuns chemicas 4. analisar e ponderar las transformaziuns da l'energia 5. examinar fenomens mecanics ed electricos 6. perscrutar senns e signals 7. chapir funcziuns dal corp 8. analisar la reproducziun ed il svilup 9. explorar sistems ecologics
2. Explorar e mantegnair animals, plantas e spazis da viver	NT 8, 9 STS 1, 3	
3. Descriver, examinar e duvrar materias, energia e moviments	NT 2, 3, 4 STS 1	
4. Perscrutar e declarar fenomens da la natira viva e morta	NT 6 STS 1	Economia, lavur e tegnairchasa (ELT): 1. explorar ils munds da producziun e da lavur 2. chapir ils martgads ed il commerzi - reflectar davart ils daners 3. concepir il consum 4. nutriment e sanadad - chapir ils connexs ed agir a moda reflectada 5. far il tegnairchasa e concepir la convivenza
5. Perscrutar, giuditgar ed applitgar svilups tecnics e realisaziuns	NT 1, 5	
6. Lavur, producziun e consum - s'occupar da situaziuns respectivas	ELT 1, 2, 3	Spazis, temps e societads (STS): 1. examinar las basas naturalas da la terra 2. caracterisar modas da viver e spazis da viver 3. analisar las relaziuns uman-ambient 4. s'orientar en spazis 5. chapir la Svizra cun sias tradiziuns e midadas 6. declarar cunituitads e midadas da l'istorgia mundial 7. analisar e duvrar la cultura da l'istorgia 8. chapir la democracia ed ils dretgs umans e s'engaschar per tals
7. Perscrutar e cumpareglier modas da viver e spazis da viver d'umans	STS 2 ERC 5 ELT 2	
8. Umans tiran a niz spazis - s'orientar e gidar a concepir	STS 2, 3, 4	
9. Chapir il temp, la durada e la midada - distinguer l'istorgia ed istorgias	STS 5, 6, 7	Etica, religiuns, cuminanza (ERC): 1. reflectar davart experientschas fundamentalas existenzialas 2. declarar valurs e normas e responsar decisiuns 3. enconuscher fastizs e l'influenza da religiuns en la cultura ed en la societad 4. sa fatschentiar cun religiuns e cun vistas dal mund 5. jau e la collectivitat - concepir la vita e la convivenza
10. Cuminanza e societad - concepir la convivenza e s'engaschar	STS 3 ERC 5	
11. Explorar e reflectar davart experientschas fundamentalas, valurs e normas	ERC 1, 2	
12. Scuntrar religiuns e vistas dal mund	ERC 3, 4	

Svilup da las cumpetenças e logicas da progressiun

Il svilup da las cumpetenças sa drizza tenor l'idea da la successiun d'emprender. Questa successiun d'emprender n'è betg adina structurada en stgalims regulars, mabain observa differentas logicas da progressiun. Las pussaviladads èn:

- il cuntegn respectivamain la moda da pensar, da lavurar u d'agir daventa adina pli difficile e complexa: p.ex. dal proceder da l'identificaziun e

descripcziun da caracteristicas en in spazi da viver a l'analisa e structuraziun da connexs;

- l'amplezza e la quantitat s'augmentan: p.ex. d'infurmaziuns u da proceduras che ston vegnir exequidas;
- la profundidad, la precisun e la differenziazion crescha: p.ex. cun duvrar las noziuns correspondentes, cun in raquintar a moda structurada;
- la generalisaziun e l'abstracciun davantan pli grondas: p.ex. dal percepir e da l'identifitgar in fenomen a l'enconuschienscha da regularidades, da quai ch'è vischin, famigliar, singular a quai ch'è ester, lontan, general;
- differentas perspectivas: da l'agen puntg da vista a la contemplaziun or da differentas perspectivas respectivamain ad ina midada da la perspectiva;
- autonomia ed independenza crescenda: da l'emprender instruì fermamain a l'emprender che daventa adina pli autonom e che vegn responsà ed organisà sez adina pli ferm.

Las descripcziuns dals stgalims che vegnan attribuidas ad ina cumpetenza pon cuntegnair differentas logicas da progressiun.

Cuntegns obligatorics ed exempels	En las descripcziuns dals stgalims da cumpetenza vegnan duvradas precisaziuns. Quellas èn da leger sco suonda: In'enumeraziun da cuntegns ch'è designada cun il simbol vul dir ch'ils cuntegns enumerads stoppien vegnir elavurads obligatoricament. Sch'i vegn duvrà p.ex., vul quai dir ch'ils cuntegns enumerads sajan ina schelta che serva a l'illustraziun. Las personas d'instrucziun pon tscherner ils exempels u elavurar auters cuntegns. (Guardar era Survista.)
Mancanza da cumpetenzas da basa e da puncts d'orientaziun	Per svilups specifics da cumpetenzas n'èn fixadas nagins cumpetenzas da basa. En connex cun quests svilups na vegni betg premess che las scolaras ed ils scolars stoppien cuntanscher in tschert stgalim da cumpetenza en il ciclus respectiv. Ma els duain survegnir la pussaivladad da lavorar vi dals stgalims da cumpetenza che tutgan tar l'incumbensa dal ciclus respectiv. Per svilups specifics da cumpetenzas n'èn fixads nagins puncts d'orientaziun. Quai è adina là il cas, nua ch'igl è difficil da fixar in termin precis per sviluppar stgalims da cumpetenza.
Stgalims da cumpetenza vids en il 1. ciclus	Sch'in stgalim al cumenzament d'in svilup da cumpetenzas è vid, vul quai dir ch'i na vegnia betg cumenzà a lavorar vi da questa cumpetenza al cumenzament dal 1. ciclus.
Puncts d'orientaziun en in stgalim da cumpetenza vid	In punct d'orientaziun en in stgalim da cumpetenza vid vul dir ch'i vegnia cumenzà a lavorar vi dals stgalims da cumpetenza a partir da la mesedad dal ciclus respectiv.
Activitads	Las quatter activitads - percepir il mund, s'occupar dal mund, s'orientar en il mund, agir en il mund - n'èn betg adina separablas cleramain en il process concret d'emprender, ma van ina en l'autra ed èn colliadas ina cun l'autra. Qua resultan connexs raschunaivels e per part dependenzas tranter differentas activitads. Premissa per l'orientaziun è p.ex. da perscrutar infurmaziuns a moda adequata u analisar e structurar fatgs correspondents. La successiun tar la cumplilaziun da las activitads na correspunda betg ad in ierarchia u ad in proceder prescrit per las elavurar e promover en l'instrucziun.
Glista da las modas da pensar, da lavorar e d'agir	La cumplilaziun da las modas da pensar, da lavorar e d'agir en la tabella 2 serva a chapir meglier las activitads. Ella n'è betg completa e definitiva. Ella po gidar a planisar l'instrucziun ed a formular lezias e pensums adattads.

Tabella 2: Modas da pensar, da lavurar e d'agir natira, uman e societad

	Modas da pensar, da lavurar e d'agir	Explicaziuns
Percepziun il mund	vegnir a savair/ far l'experiéntscha	scuntrar, viver, sa smirveglier, tschertgar; giudair l'effect d'insatge; sviluppar interess e mirveglia
	contemplar	guardar fenomens sut puntgs da vista
	observar	perseguitar midadas resp. andaments tenor puntgs da vista
	identifitgar	s'imaginar insatge, chapir, rechattar
	descriver	discurrer d'insatge, formular, numnar, skizzar, preschentiar, mussar, dissegner, dumbrar, enumerar
S'occupiar dal mund	dumandar ²	tschentiar dumondas, far dumondas scientificas
	supponer	formular tesas resp. ipotesas
	explorar	tschertgar improntas, fastizs, caracteristicas vi da l'original u en la cuntrada; eruir u scuvrir; rimnar; registrar, relevat, cartar datas
	explorar	lavurar ludicamain vi d'in problem; empruvar, experimentar, elavurar, scuvrir
	laborar	far experiments tenor instrucziun, en spezial per emprender ad enconuscher andaments e metodas; experimentar u pruvar
	perscrutar ²	planisar, realisar ed evaluar examinaziuns, en spezial per chattar connexs a maun/cun agid da dumondas; verifitgar, controllar
	experimentar	ir tras process da perscrutaziun, en spezial per chattar connexs causals: tschentiar dumondas – formular ipotesas – planisar, realisar ed evaluar experiments – preschentiar resultats e reflectar davart tals; perscrutar
	s'infurmear ²	retschartgar, interrogar, s'infurmear; s'occupar d'infurmaziuns da maletgs, texts, chartas, tabellas, diagrams e graficas: chattar, rimnar, leger, elavurar, evaluar
	documentar	rapporatar, skizzar, nudar, protocollar, dissegner, descriver, resumiar; t.a. far rapports, protocols, texts, skizzas, tabellas, cartas, diagrams, graficas, legendas
S'orientar en il mund	classifitgar ²	ordinar chaussas rimnadas, exploradas, resultats, infurmaziuns tenor puntgs da vista; sistematizar, attribuir, identifitgar, categorisar, localisar, cumpilar
	cumpareglier	differenziar, confruntar, armonisar, examinar
	denominar	tschertgar numbs e noziuns per chaussas, caracteristicas; designar, segnar, localisar, caracterizar
	structurar ²	metter en relaziun; metter en in context, sistematizar, coliar
	modellar ²	pensar en models, far analogias; deducir regularitads; generalisar
	raquintar	rapporatar a moda coerenta, metter en ina successiun e sclerir per sasez en quest connex chaussas, situaziuns
	declarar	precisar e sclerir per sasez fatgs a maun d'ulteriuras infurmaziuns ed exempels; explitgar, declarar, commentar; chapir la structura, il cuntegn d'ina chaussa; generalisar – individualisar
	analisar	verifitgar, falsifitgar, interpretar, confermar, concluder, motivar, declarar
	valitar ²	exprimer si'atgna chapientscha; prender posiziun; giuditgar, valitar, argumentar
	giuditgar ²	sa furmar in'atgna opiniun, valitar, far ina prognosa
Agir en il mund	reflectar	contemplar a moda critica, reflectar davart insatge, filosofar, ponderar, metter en dumonda; contemplar chaussas e situaziuns da differentas perspectivas, prender in'autra perspectiva; resguardar, observar
	communitgar ²	communitgar, preschentiar, scriver ina brev/charta, scriver in artitgel da gasetta, ina contribuziun da blog; scriver in discurs; far in referat, salvar in discurs; concepir in fegl sgulant, in placat
	barattar ²	negoziar, discutiar; formular agens giavischs, entrar sin auters giavischs; far ina intervista; dar in feedback
	sviluppar ²	generar ideas; tschertgar soluziuns; skizzar, planisar, inventar, sviluppar ideas, construir, concepir
	realisar ²	aplitgar, producir, utilisar, realisar, preparar, transmetter
	s'engaschar	sa metter en per insatge, sa far valair, cooperar; stimar, respectar; prender part, prender resguard; sa cunfinar, sa decider, surpigliar responsabludad

² Activitads da las cumpetenças fundamentalas per las scienzas naturalas (standards da furmaziun naziunals)

Natira e tecnica (3. ciclus)

Champs da competenza

Natira e tecnica cumpiglia las scienzas naturalas classicas fisica, chemia e biologia sco era in sectur interdisciplinar che tracta oravant tut las applicaziuns tecnicas da las scienzas naturalas e lur influenza reciproca sin il mund da viver. Correspondentamain èn concepids ils champs da competenza: ultra da las competenzas interdisciplinarias da las scienzas naturalas che descrivan la natira da questas scienzas e las modas da laverar tenor lur princips tecnicos, èn formuladas competenzas per sviluppar abilitads ed inschigns che han da far mo cun las singulas disciplinas. En il svilup da las competenzas che han da far cun natira e tecnica sa reflectescha pia che las scienzas naturalas vegnan contempladas sco unitad cun blers puncts cuminaivels che vegnan tractads principalmain a moda interdisciplinara, senza laschar or d'egl il specific da las singulas disciplinas.

Connexs cun auters champs e roms

Da natira e tecnica datti differents connexs cun economia, laver e tegnairchasa (sistems ecologics, metabolism), spazis, temps e societads (sistems ecologics, materias primas, energia) ed etica, religiuns, cuminanza (sanadad, sexualidad, vistas ed interpretaziuns dal mund). Ultra da quai datti era connexs cun la matematica (preschentiar unitads da mesira, interpretar datas en diagrams) cun l'art textile e tecnic (utilisaziun, giudicament e discussiun d'enconuschienschas tecnic-scientificas per construcziuns tecnicas) e cun la musica (acustica). En las descripcziuns dals stgalims da natira e tecnica èn cuntegnidas mo las parts especificas per NT, uschia ch'i na dat naginas duplicitads. Ils lieus correspondents èn munids cun renviaments.

Economia, laver e tegnairchasa (3. ciclus)

Cun la noziun "economia, laver e tegnairchasa" vegn il cuntegn dal rom vertent "economia da chasa" amplifitgà per las perspectivas "economia" e "laver". Ils champs da competenza s'orienteschon vi da las exigenzas e sfidas da la moda da viver ordinaria e gidan uschia a dumagnar quella.

Umans prestan laver pajada e laver gratuita. Sco personas cun in'activitatad da gudogn èn els integrads en differents munds da laver e da professiun e gudognan daners. Els èn dumandads da garantir per sasezs e per auters la regeneraziun fisica e psichica en il mintgadi privat. Uschia è la laver in factur central tant per l'economia sco era per il tegnairchasa. Las scolaras ed ils scolars percorschan che la moda da viver ordinaria n'è betg restrenschida al laverar en il tegnairchasa, ma è colliada en ina moda e maniera multifara cun auters secturs da la vita. Els s'occupan dals fatgs che umans prendan decisiuns sin martgads, ch'els fan il tegnairchasa cun meds finanzials limitads e ch'els pondereschan en quest connex il niz, ils custs e las ristgas. Els realiseschan ch'il dastgar decider sezs bleras chaussas signifitga in augment da la responsabladad e che mintga uman è dumandà da coordinar la concepziun da ses mintgadi cun las resursas materialas, culturalas, personales e socialas ch'en disponiblas individualmain.

Champs da competenza

En il plan d'instrucziun d'economia, laver e tegnairchasa èn questas ponderaziuns vegnidias integradas en ils sustants tschintg champs da competenza:

Il champ da competenza *explorar ils munds da producziun e da laver* (ELT 1) tematisescha l'impurtanza da la laver, da las exigenzas per l'uman ch'en colliadas cun quai e la producziun da rauba e da servetschs. En il champ da competenza *chapir ils martgads ed il commerzi - reflectar davart ils daners* (ELT 2) stattan en il center ils princips da l'economia da martgà, l'impurtanza dal commerzi e l'ir enturn cun daners. Il champ da competenza *concepir il consum* (ELT 3) tracta las influenzas, las consequenzas dal consum sco era decisiuns da consum. Il champ da competenza *nutriment e sanadad - chapir ils connexs ed agir a moda reflectada* (ELT 4) tematisescha il nutriment e la preparaziun da mangiativa, entant ch'en il champ da competenza *far il tegnairchasa e concepir la convivenza* (ELT 5) èn integrads aspects e

sfidas da la concepziun dal mintgadi.

Infurmaziuns davart l'orientaziun professiunala e sociala	Il champ da competenza <i>explorar ils munds da producziun e da lavur</i> dal champ "economia, lavur e tegnairchasa" cuntegna duas competenzas che furman ina baza impurtanta per il process da furmaziun e tscherna da professiun. Las scolaras ed ils scolars s'occupan da l'impurtanza individuala e sociala da la lavur sco era da las exigencias e libertads concepziunalas en munds da lavur. Las competenzas vegnan sviluppadas en l'instrucziun dal champ economia, lavur e tegnairchasa. Ina coordinaziun da la persuna d'instrucziun che instruescha economia, lavur e tegnairchasa e da las personas d'instrucziun che accumpognan il process individual da furmaziun e tscherna da professiun dals giuvenils è necessaria. (Guardar era il plan d'instrucziun dal modul orientaziun professiunala.)
Connexs cun auters champs e roms	Ils connexs cun natira e tecnica (sistems ecologics, metabolism), cun spazis, temps e societads (materias primas, commerzi, producziun, midadas da munds da lavur) e cun etica, religiuns, cuminanza (modas da viver, convivenza) èn munids cun renviaments correspundents. Cunvegas interdisciplinaras faciliteschan la collavuraziun ed enritgeschan l'instrucziun.

Spazis, temps e societads (3. ciclus)

Geografia ed istoria èn unids da nov en il champ "spazis, temps e societads". Las perspectivas respectivas èn enumeradas mintgamai en agens champs da competenza. Nua che quai è pussivel vegnan fatgs connexs tranter las perspectivas territorialas e las perspectivas temporalas. Per sclerir quels puncs, nua che las perspectivas han eventualmain parts cumivaivas vegn - suenter il plan d'instrucziun dals singuls roms - preschentà in [exempel da planisaziun](#).

Champs da competenza	Ils champs da competenza geografics èn structurads uschia che l'emprim champ da competenza cuntegna ils aspects da la geografia naturala ed il segund champ da competenza ils accents da la geografia humana. En il terz champ da competenza vegnan unidas las relaziuns tranter l'uman e l'ambient ch'en centralas per l'instrucziun da geografia. Il focus dals emprims traís champs da competenza vegn mess pia plitgunsch sin aspects tematics. Il quart champ da competenza descriva ils quatter aspects da l'orientaziun en il spazi. Questas competenzas ston vegnir integradas - en il senn d'elements interdisciplinars - en mintga champ tematic resp. vegnir attribuidas a mintga auter champ da competenza. Perquai na cuntegna il champ da competenza era nagins puncs d'orientaziun. Ils champs da competenza istorics mussan la structuraziun usitada tenor istoria svizra, istoria mundiala, furmaziun politica e cultura d'istoria. Il champ da competenza tar l'istoria svizra è structurà tenor pussanza, economia e cultura, quel da l'istoria mundiala tenor la cronologia. En il champ da competenza tar la cultura d'istoria vegnan mintgamai mussadas differentas pussaivladads e vias, co che savida istorica po vegnir intermediada ed enconuschiantschas istoricas pon vegnir acquistadas. Tar la furmaziun politica stattan en il center ils concepts da basa "democrazia" e "dretgs umans".

Champs tematics	Ils emprims traís champs da competenza geografics vegnan per regla unids en l'instrucziun a champs tematics. D'ina vart vul quai dir ch'i vegn lavurà pliras giadas vi d'ina competenza, da l'autra vart cumiglia in champ tematic pliras competenzas era da differents champs da competenza. Perquai che l'orientaziun en il temp furma ina baza centrala per il pensar istoric, vegn la tscherna dals temas dals champs da competenza per l'istoria svizra, per l'istoria mundiala e per la furmaziun politica fatga en emprima lingua tenor il princip da l'urden cronologic. Parallelamain e sco cumplettaziun latiers vegnan possibilidades cumparegliazuns che sclereschan la sincronicidad da quai che na capita betg il medem moment sco princip structural da l'istoria. En il champ da competenza <i>analisar e duvrar la cultura da l'istoria</i> na vegn per regla betg tscherni in

agen tema, mabain las cumpetenças fixadas qua vegnan sviluppadas ed elavuradas tar quels temas dals auters champs da cumpetenza che sa porschan gist per qui. Quai rinforza l'orientaziun en il mund da viver da l'instrucziun.

Connexs cun auters champs e roms

Ord da la perspectiva geografica èsi pussaivel da far numerus connexs cun natira e tecnica (sistems ecologics, materias primas, energia), cun economia, lavour e tegnairchasa (materias primas, geografia economica, commerzi, producziun) e cun etica, religiuns, cuminanza (modas da viver, culturas). Or da la perspectiva istorica resultan - ultra d'auters roms - oravant tut puncts cuminaivels cun etica, religiuns, cuminanza (tematisaziun da tradiziuns, relaziuns da vita e modas da viver; occupazion cun valurs, normas e vistas dal mund) e cun economia, lavour e tegnairchasa (midadas economicas, la vita da mintga di d'umans en differentas epochas).

Etica, religiuns, cuminanza (3. ciclus)

Las trais perspectivas etica, religiuns, cuminanza èn ina part integrala da differents champs da cumpetenza e ston vegnir tractadas da maniera equivalenta en l'instrucziun.

Champs da cumpetenza

Las cumpetenças concernent la perspectiva *etica* èn prendidas si en ERC 1 ed ERC 2. Furmaziun includa spazi per far atgnas reflexiuns e per il liber barat davart la vita e la moda da manar la vita. Reflexiun etica po tematisar ed enritgir temas da tut ils roms. Orizont e metodos da la filosofia gidan a sclerir ed approfundar dumondas e problems.

En ils champs da cumpetenza ERC 3 ed ERC 4 vegn preschentada la perspectiva *religiuns* cun las cumpetenças correspondentes. Sco en il 1. e 2. ciclus ston religiuns era vegnir tractadas en il 3. ciclus a moda betg enciclopedica. Elements da las religiuns vegnan perscrutads a moda exemplarica cun lur origins, en lur contexts cun il mund da viver u en connex cun dumondas e debattas socialas. La repartiziun sin cristianissem, giudaïssem, islam, hinduissem, budissem e outras religiuns n'è betg determinada. L'orizont da las grondas religiuns dal mund sco era la cuntrada religiosa actuala da la Svizra ston en mintga cas vegnir tematisads en il decurs dal 3. ciclus. Il cristianissem en sia diversitat confessionuala ed individuala sto vegnir resguardà commensuradamain cun teorias ed ideas fundamentalas, cun sia istorgia e cun sias influenzas culturalas.

La differenziazion da cretta e savida è ina dumonda centrala da la furmaziun per la cultura dal vest. La cumpetenza d'ir enturn cun ella na vul betg dir da la schiliar definitivamain, mabain da resguardar la tensiun tranter cretta e savida sco in fatg che ha in'importanza fundamentala culturala per la chapentscha da scienzia e religiun. Enconuschiendscha da las religiuns po gidar a resguardar questa midada da la perspectiva.

Il champ da cumpetenza ERC 5 tematisescha la perspectiva *cuminanza*. Cun sias cumpetenças socioculturalas sto quest champ da cumpetenza pertutgar las scolaras ed ils scolars e la classa. Perquai èsi evident che la lavour en quest champ da cumpetenza è chaussa da la persuna d'instrucziun da classa.

Connexs cun auters champs e roms

Dumondas eticas resultan en tut ils roms (e secturs da la vita) e pretendan ina lavour interdisciplinara.

Dumondas da tradiziuns, da relaziuns e modas da viver han da far oravant tut cun ils champs "spazis, temps e societads" ed "economia, lavour e tegnairchasa", ma era cun "chant e musica", "art ed activitads expressivas" e "linguas". Temas socioculturals pertutgan era cumpetenças e cuntegns dals champs "economia, lavour e tegnairchasa" (p.ex. convivenza, furmas da viver, stils da viver) e "natira e tecnica" (sanadad, sexualidad, vistas ed interpretaziuns dal mund) sco era dal champ "linguas" (communicaziun).